



GENERALADVOKATEN

VEILEDNING I BEHANDLING AV MILITÆRE DISIPLINÆRSAKER

Postadresse:
Postboks 651 Sentrum
0106 OSLO

Kontoradresse:
Karl Johans gate 18 C
0159 OSLO

Telefon: +47 22 70 87 50
Militær telefon: 510 5681
Telefaks: +47 22 41 94 54
E-post: post@generaladvokaten.no
Hjemmeside: www.generaladvokaten.no

Forord

Målet med denne veiledningen er å gi militære sjefer en oversikt over reglene som gjelder for behandling av militære disiplinærsaker.

Denne veiledningen er en oppdatering av veiledningen som kom i 2018, og som ble revidert i 2020. I 2018 ble alle generaladvokatens tidligere veiledninger satt sammen til én, og en rekke rettsspørsmål ble oppdatert som følge av blant annet ny forsvarslov med forskrifter, enkelte endringer i straffeloven og Forsvarssjefens beslutning om at arrest ikke skal brukes som refselsesmiddel i fredstid. Veiledningen ble dermed en komplett veiledning om behandling av militære disiplinærsaker.

Ved revisjonen i 2021 er det to forhold som er lagt til: et kapittel om behandlingen av disiplinærsaker som gjelder vådeskudd, og et kapittel om behandlingen av disiplinærsaker som gjelder fraværssaker. Ut over dette er det kun foretatt mindre, redaksjonelle endringer i veilederen. Deriblant som følge av at Forsvarets bestemmelse for rusforebyggende arbeid er opphevet. I 2021 ga generaladvokaten i tillegg ut en veileder for behandlingen av seksualrelaterte militære disiplinærsaker, som også er oppdatert nå i desember. Kapittel 7 og 8 i herværende veiledning kan gjerne leses sammen med veilederen for behandlingen av seksualrelaterte saker.

Det beste hjelpemiddelet militære sjefer har til å behandle disiplinærsaker, er ikke denne veiledningen, men muligheten de har til å rådføre seg med en krigsadvokat. Militære sjefer kan *alltid* rådføre seg med en krigsadvokat om *enhver* problemstilling som gjelder et mulig refs- eller straffbart forhold. Samspillet mellom militær sjef og krigsadvokat fremmer rettssikkerhet og effektivitet. Begge deler er nødvendig for å skape og opprettholde god militær disiplin.

I mange tilfeller er det en glidende overgang mellom disiplinærsak og straffesak. Hvis man aner at saken kan være i nærheten av straffesak, bør saken alltid meldes til militærpolitiet og/eller krigsadvokat.

Oslo, 3. januar 2022

Sigrud Redse Johansen
generaladvokat

1	SAKSGANG I DISIPLINÆRSAKER.....	5
1.1	NÅR KAN OG NÅR SKAL KRIGSADVOKAT KONTAKTES FOR RÅD?.....	5
1.2	HENDELSE	5
1.3	RAPPORT, ANMELDELSE, IAKTTAGELSE.....	5
1.4	ETTERFORSKING (UNDERSØKELSER)	5
1.4.1	<i>Hovedregel: Alltid avhør av mistenkte</i>	5
1.4.2	<i>Kontroller mistenktes påstander</i>	6
1.4.3	<i>Legg ved eventuelle bevis</i>	6
1.4.4	<i>Dokumentene ordnes i en dokumentliste (eget omslag).....</i>	6
1.5	DISIPLINÆRSAK ELLER STRAFFESAK?	6
1.6	ILEGGELSE AV REFSELSE.....	6
1.6.1	<i>Hvilke handlinger kan refses?.....</i>	6
1.6.2	<i>Hvilken skyldgrad kreves for refselse.....</i>	7
1.6.3	<i>Når må handlingen ha skjedd for å kunne refses?</i>	7
1.6.4	<i>Alle uoppgjorte forhold skal samles i en og samme refselse.....</i>	7
1.6.5	<i>Foreldelse.....</i>	7
1.6.6	<i>Adgangen til å refse når det foreligger legekjennelse på tjenesteudyktighet.....</i>	7
1.6.7	<i>Hvem kan refses?.....</i>	8
1.6.8	<i>Hvem kan ilegge refselse?</i>	8
1.6.9	<i>Hvilke refselsesmidler har sjefen, og hvilke begrensninger gjelder for den enkelte sjef? .</i>	8
1.7	KLAGE PÅ REFSELSE	9
1.8	TILSYN OG KONTROLL MED VEDTATTE REFSELSER.....	9
2	UTMÅLING AV REFSELSER.....	11
2.1	SENTRALE PUNKTER	11
2.2	INNDELING AV REFSELSER.....	12
2.3	FORSLAG TIL UTMÅLING AV REFSELSER.....	13
3	UTFYLLING AV REFSELSESDRE.....	16
3.1	INNLEDNING	16
3.2	UTFYLLING AV REFSELSESDRE – RUBRIKK FOR RUBRIKK	16
3.3	ANDRE FORHOLD	21
3.3.1	<i>Underskrift.....</i>	21
3.3.2	<i>Kontrolleksemplar.....</i>	21
3.3.3	<i>Når mistenkte har dimittert.....</i>	21
4	MILITÆR INSPEKSJON	22
4.1	HVA ER MILITÆR INSPEKSJON?	22
4.2	HVEM KAN BESLUTTE MILITÆR INSPEKSJON?	22
4.3	HVOR KAN MILITÆR INSPEKSJON GJENNOMFØRES?.....	22

4.4	HVA KAN UNDERSØKES?	22
4.5	HVORDAN GJENNOMFØRES INSPEKSJONEN?.....	22
4.6	HVA SKAL SKJE MED FUNN AV ULOVLIGE ELLER UØNSKEDE GJENSTANDER?.....	22
4.7	GRENSEN MOT RANSAKING	23
5	ULOVLIG FRAVÆR.....	24
5.1	HVA ER ULOVLIG FRAVÆR?.....	24
5.2	HVA ER MILITÆRNEKTING?.....	24
5.3	GRENSEN MELLOM STRAFFESAK OG DISIPLINÆRSAK	24
5.4	HVA ER VIKTIG Å HUSKE PÅ?	25
6	VÅDESKUDD.....	26
6.1	HVA ER VÅDESKUDD?	26
6.2	NÅR KAN VÅDESKUDD REFSSES DISIPLINÆRT?.....	26
6.3	HVA ER VIKTIG Å HUSKE PÅ?	26
6.4	NÅR ER VÅDESKUDD STRAFFBARE?	26
7	MOBBING OG SEKSUELL TRAKASSERING	27
7.1	HVA ER MOBBING OG SEKSUELL TRAKASSERING?.....	27
7.2	NÅR KAN MOBBING OG SEKSUELL TRAKASSERING HÅNDBERES DISIPLINÆRT?	27
7.2.1	<i>Generelt om seksuallovbrudd</i>	<i>27</i>
7.2.2	<i>Mobbing.....</i>	<i>27</i>
7.2.3	<i>Seksuell trakassering</i>	<i>28</i>
7.3	HVILKEN FREMGANGSMÅTE SKAL BENYTTES I SAKER SOM GJELDER MOBBING OG SEKSUELL TRAKASSERING? 28	
7.4	GRENSEN MELLOM STRAFF OG ADMINISTRATIVE REAKSJONER	28
7.4.1	<i>Sporvalg</i>	<i>28</i>
7.4.2	<i>Varsling.....</i>	<i>28</i>
7.4.3	<i>Straffeprosessuell etterforskning.....</i>	<i>29</i>
8	MISTANKE OM VOLDTEKT OG ANDRE GROVE SEKSUALLOVBRUDD	30
8.1	MISTANKEN.....	30
8.2	HVIS FORNÆRMEDE ØNSKER Å ANMELDE SAKEN TIL POLITIET.....	30
8.3	HVIS FORNÆRMEDE IKKE ØNSKER Å ANMELDE SAKEN TIL POLITIET	30
8.4	MELD FRA OM MISTANKEN TJENESTEVEI	30
8.5	ANDRE SEKSUALLOVBRUDD ENN VOLDTEKT	31
9	NARKOTIKA- OG DOPINGLOVBRUDD	32
9.1	HVILKE NARKOTIKA- OG DOPINGLOVBRUDD KAN REFSSES?	32
9.2	HVILKEN FREMGANGSMÅTE SKAL FØLGES I DISIPLINÆRSAKER SOM GJELDER NARKOTIKA MV.?.....	32
9.3	KONTAKT KRIGSADVOKAT ELLER POLITIET	33
10	RUSMIDDELTESTING.....	34
10.1	HVA ER RUSMIDDELTESTING?	34

10.2	HVILKE RUSMIDLER ER FORBUDT?.....	34
10.3	BEGRUNNELSEN FOR AVHOLDSPLIKTEN OG TESTREGIMET I FORSVARSLOVEN § 62.....	34
10.4	HVEM KAN RUSMIDDELTESTES?	34
10.5	NÅR KAN RUSMIDDELTESTING FORETAS?	35
10.6	HVEM KAN BESLUTTE OG/ELLER FORETA RUSMIDDELTESTING?	35
10.7	HVORDAN SKAL RUSMIDDELTESTING FORETAS?.....	35
10.8	VIDERE BEHANDLING VED POSITIVE TESTRESULTAT.....	36

1 Saksgang i disiplinærsaker

1.1 Når kan og når skal krigsadvokat kontaktes for råd?

Krigsadvokat kan alltid kontaktes for råd, i alle saker. Krigsadvokat bør kontaktes i uvanlige eller alvorlige saker, og må alltid kontaktes hvis sjefen ønsker å reagere med refselse på frihetsinnskrenkning på 15 dager eller over dette.

1.2 Hendelse

Det skjer noe som ikke burde ha skjedd – eller noen har unnlatt å gjøre noe de burde ha gjort. Er dette et «hendelig uhell», eller er det noe som noen har «skylden for»? Hendelige uhell er ikke refsbare. Når det gjelder det noen har skylden for, gir man også en viss margin for småtabber og forhold som like godt kan bringes i orden med tilsnakk på stedet eller med andre, mer lempelige midler. Disiplinærmyndigheten er et ledelsesverktøy for sjefen.

1.3 Rapport, anmeldelse, iakttagelse

Sjefen med disiplinærmyndighet må få kjennskap til hendelsen, fortrinnsvis skriftlig. Til dette brukes gjerne blanketten for anmeldelse. Blanketten finnes på FOBID og har nummer 0566 B. Får man vite om et forhold muntlig, be vedkommende sette på papiret skriftlig det han eller hun har å melde.

1.4 Etterforsking (undersøkelser)

Før sjefen med disiplinærmyndighet avgjør å ilegge refselse, må saken være tilstrekkelig opplyst. I mange saker vil det ikke by på særlig tvil å slå fast hva som har skjedd, men saker kan ofte ligge an annerledes enn man får inntrykk av ved første øyekast. De bør da etterforskes, både slik at sjefen med disiplinærmyndighet får et tilstrekkelig grunnlag for sin beslutning om å ilegge eller unnlate refselse, og for at senere kontroll- og tilsynsinstanser kan konstatere at refselsen oppfyller lovens krav. Det er ikke nok at man selv «vet». De relevante momenter må også være klarlagt og nedtegnet, slik at de er synlige og forståelige for andre. Generaladvokaten anbefaler at sjefer gjør bruk av militærpolitiet til å foreta etterforsking.

1.4.1 Hovedregel: Alltid avhør av mistenkte

Mistenkte skal gis mulighet til å forklare seg om saken. Til dette brukes blanketten for avhør av mistenkte. Blanketten finnes på FOBID og har nummer 0567 B. Avhør tas av befal, offiser eller militærpoliti. Generaladvokaten anbefaler at man fortrinnsvis bruker militærpolitiet til å ta avhør. Mistenkte har alltid rett, men aldri plikt til å forklare seg. Hvis mistenkte vil forklare seg, start alltid med at mistenkte får forklare seg fritt og still deretter spørsmål. Det er ønskelig å få frem *hvem, hva, hvor, når, hvorledes* og *hvorfor*, om hendelsen. Det siste – *hvorfor* – kan få frem viktige skjerpene eller formildende omstendigheter.

1.4.2 *Kontroller mistenktes påstander*

Mistenktes påstander kontrolleres for eksempel ved å innhente forklaring fra vitner til hendelsen, fra mistenktes foresatte, lege etc. Vitneavhør tas på blanketten for dette. Blanketten er den samme som for anmeldelse, jf. punkt 3 over. Alt militært personell har plikt til å forklare seg om forhold hvor de ikke selv er utsatt for mistanke. Men legen og presten kan ikke pålegges å forklare seg om forhold som kommer under taushetsplikten. Be derfor alltid om mistenktes skriftlige samtykke til å frita vedkommende fra taushetsplikt hvis det kan foreligge relevante helsemessige opplysninger.

1.4.3 *Legg ved eventuelle bevis*

Dette kan for eksempel være bilder av et åsted, skadeverk på ting eller personskade, permisjonsseddel (som bevis på tidsrom for permisjon), legeattest og eventuell korrespondanse (e-post, sms etc.).

1.4.4 *Dokumentene ordnes i en dokumentliste (eget omslag)*

Nøkkelpunkter i dokumentlisten:

- Dokument 0: Egen mappe for personopplysninger, for eksempel militært rulleblad, personaliarapport, helseopplysninger etc.
- Dokument 01: Eget omslag for oversendelsespåtegninger. En oversendelsespåtegning er det dokument som ligger fremst i saksbunken og forklarer mottaker hva saken gjelder og hvor den kommer fra.
- Dokument 02: Anmeldelsen i saken.
- Øvrige dokumenter nummereres fortløpende fra 03 med rød blyant eller tusj i øvre høyre hjørne.

1.5 Disiplinærsak eller straffesak?

Er man i tvil om saken er en disiplinærsak eller en straffesak, bør krigsadvokat kontaktes for råd. Følgende sakstyper er eksempler på handlinger som ofte fører til straffesak: Sammenhengende ulovlig fravær fra tjenesten over syv dager, militærnekting, vold mot befal/offiserer og militærpoliti, promillekjøring, narkotika, seksuallovbrudd, dokumentfalsk, usann protokollføring, økonomiske lovbrudd av en viss størrelse.

1.6 Ileggelse av refselse

Hjemmel for ileggelse av refselse følger av disiplinærloven og av disiplinærreglementet som er en forskrift til disiplinærloven.

1.6.1 *Hvilke handlinger kan refses?*

Brudd på militære tjenesteplikter, brudd på militær skikk og orden og mindre alvorlige straffbare forhold kan refses. *Militære tjenesteplikter* kommer til uttrykk enten i militære regelverk, i en lov som har med Forsvaret å gjøre eller i muntlig eller skriftlig ordre. Med *militær skikk og orden* menes forhold som åpenbart ikke sømmer seg for en krigsmann og

som ikke er regulert noe sted. *Straffbare forhold* følger hovedsakelig av straffeloven av 2005, men kan også være for eksempel brudd på vegtrafikkloven.

1.6.2 Hvilken skyldgrad kreves for refselse

«Skyld» dreier seg om graden av klanderverdighet ved gjerningspersonens handling eller unnlattelse. Det innebærer at gjerningspersonen bare kan ilegges refselse hvis han har utvist en type handling som omtales i punkt 1.6.1 ovenfor med den nødvendige grad av skyld. Refselse kan ilegges for både forsettlig og uaktsomme handlinger. *Forsett* innebærer at gjerningspersonen handlet med viten og vilje. *Uaktsomhet* innebærer at gjerningspersonen har handlet i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides.

1.6.3 Når må handlingen ha skjedd for å kunne refsese?

For at en handling skal kunne refsese, må den som en hovedregel ha funnet sted i tjenestetiden. For mannskaper inne til førstegangstjeneste utgjør tjenestetiden 24 timer før oppmøte til førstegangstjenestens start, gjennom hele førstegangstjenesten – inklusiv permisjon – og til og med 24 timer etter faktisk dimisjonstidspunkt. For militært tilsatte mannskaper innebærer tjenestetiden hele døgnet, hver dag, så lenge vedkommende er ansatt i Forsvaret. Utenfor tjenestetiden kan man ilagge refselse for forhold som straffes etter forsvarsloven § 66, for eksempel unnlattelse av å besvare innkalling til tjeneste, melde fra om adresseendring, la seg undersøke av helsepersonell og la seg vaksinere.

1.6.4 Alle uoppgjorte forhold skal samles i en og samme refselse

Hvis det foreligger et tidligere refsbart forhold som det ennå ikke er refset for, skal det inkluderes i refselsen sammen med det nye forholdet slik at refsede så vidt mulig er disiplinært à jour. I en slik såkalt fellesrefselse skal refsede tilkomme en viss utmålingsrabatt. Krigsadvokat bør kontaktes i slike tilfeller.

1.6.5 Foreldelse

Refselse må ilegges senest to år etter at den refsbare handlingen fant sted. Når refselsen er ilagt, må man sørge for å få den fullbyrdet innen ett år etter illeggelsesdatoen. Den siste foreldelsesfristen byr så å si aldri på utfordringer med hensyn til stående mannskaper, men har kommet til anvendelse flere ganger for refselser av mannskaper i Heimevernet. Skulle ettårsfristen være forbi, er det viktig at man ikke opphever refselsen; at refselsen ikke kan fullbyrdes, innebærer med andre ord ikke at den er ugyldig.

1.6.6 Adgangen til å refse når det foreligger legekjennelse på tjenesteudyktighet

Hvis noen i utgangspunktet har gjort seg skyldig til refselse og samtidig fått legekjennelse på å være tjenesteudyktig, må en vurdere konkret hvorvidt refselsen fremdeles vil tjene et militært formål eller ikke. Krigsadvokat bør kontaktes i slike tilfeller.

1.6.7 Hvem kan refses?

Vernepliktige og militært tilsatte kan ilegges refselse, så lenge de står oppført i de militære ruller og således kan disponeres av Forsvaret. Sivilt ansatte står under en annen disiplinærordning – statsansatteloven – og kan i fredstid ikke ilegges refselse etter disiplinærloven.

1.6.8 Hvem kan ilegge refselse?

Myndigheten til å ilegge undergitte mannskaper refselse har enhver foresatt sjef med stilling tilsvarende kompanisjef og høyere, eller som fungerer i en slik stilling. Denne sjefen har såkalt *begrenset refselsesmyndighet*. Foresatte sjefer med stilling tilsvarende bataljonssjef og høyere, eller som fungerer i en slik stilling, har såkalt *full refselsesmyndighet*.

1.6.9 Hvilke refselsesmidler har sjefen, og hvilke begrensninger gjelder for den enkelte sjef?

Refselsesmidlene er irettesettelse, bot med subsidiær arrest, frihetsinnskrenkning og arrest.

Irettesettelse

Irettesettelse ilegges enten som *streng irettesettelse*, i form av at refselsen leses opp i nærvær av andre, eller som *simpel irettesettelse*, i form av at refselsen leses opp på sjefens kontor i nærvær av ett vitne eller gis til refsede i form av et skriv.

Bot med subsidiær arrest

Ved refselse av menige mannskaper er maksimal bot 20 ganger tjenestetillegget som utbetales mannskaper inne til førstegangstjeneste daglig.

Ved refselse av militært tilsatte er maksimal bot 50 ganger tjenestetillegget. Sjefer med begrenset refselsesmyndighet kan ilegge bot til og med 25 ganger tjenestetillegget.

Den subsidiære arrest er ikke noe som refsede kan velge i stedet for boten. Den subsidiære arrest trer inn i stedet for boten hvis refsede ikke har betalt boten innen fire måneder etter at refselsen ble ilagt eller en eventuell klage avgjort. For stående mannskaper blir boten lagt inn til trekk i lønssystemet, og den subsidiære arrest kommer dermed aldri i spill. For mannskaper i Heimevernet kan det derimot bli en realitet. Ved refselse av menige mannskaper kan man regne 1 dag subsidiær arrest per 200 kr påløpt i bot (for eksempel bot kr 1 000 subsidiært 5 dager arrest). Ved refselse av militært tilsatte kan man regne 1 dag per 500 kr i bot (for eksempel bot kr 2 000 subsidiært 4 dager arrest). Maksimal subsidiær arrest er 15 dager.

Frihetsinnskrenkning

Frihetsinnskrenkning kan ilegges på til og med 30 dager. Frihetsinnskrenkning kan ilegges fullt ut av alle sjefer med refselsesmyndighet. Hvis sjefen ønsker å reagere med frihetsinnskrenkning strengere enn 15 dager, må krigsadvokat rådspørres først.

Arrest

Forsvarssjefen har opphevet arrest som refselsesmiddel i fredstid inntil videre. Den subsidiære arrest som ilegges sammen med bot, er ikke opphevet.

1.7 Klage på refselse

Generaladvokaten anbefaler at avdelingene kontakter krigsadvokat i klagesaker for å bli informert om fremgangsmåten. I hovedtrekk kan saksbehandlingsreglene for klagesaker sammenfattes slik:

Den som forkynner refselsen for refsede, plikter å ta rede på hvorvidt refsede vedtar refselsen, tar betenkningstid eller klager på refselsen. Hvis refsede erklærer at han eller hun klager på refselsen, enten uten å ha tatt eller etter å ha tatt 48 timer betenkningstid, skal refsende sjef be refsede om å fremsette skriftlig klage. Refsende sjef skal så vurdere klagen mot refselsen. Hvis refsende sjef beslutter å ta klagen til følge, stopper saken der. Hvis refsende sjef beslutter ikke å ta klagen til følge, skal saken sendes til refsende sjefs nærmeste sjef i stilling tillagt grad oberst/kommandør eller høyere. Refsende sjef skal imidlertid ikke sende saken til obersten/kommandøren direkte, men til krigsadvokat eller generaladvokaten for uttalelse. (Saken sendes til generaladvokaten hvis en krigsadvokat har gitt skriftlig eller muntlig uttalelse i saken før refselsen ble ilagt, og i alle tilfeller hvor klageinstansen er general/admiral av grad. I alle andre tilfeller sendes saken til krigsadvokat.) Grunnen til det er at klageinstansen plikter å innhente råd fra krigs- eller generaladvokaten forut for sin beslutning. Hvis obersten/kommandøren beslutter ikke å ta klagen til følge, har refsede 7 dager på seg til å klage videre til Klagenemnda for disiplinærsaker i Forsvaret.

Fra det tidspunkt hvor refsede erklærer betenkningstid/klage og til klagen er tatt til følge eller refselsen er opprettholdt av Klagenemnda for disiplinærsaker i Forsvaret (eller bare av obersten/kommandøren hvis refsede nøyer seg med det), har klagen *oppsettende virkning*. Oppsettende virkning innebærer at refselsen ikke kan iverksettes (fullbyrdes).

1.8 Tilsyn og kontroll med vedtatte refselser

Refselser som er vedtatt, sendes frem til krigsadvokat for kontroll av refsende sjefs nærmeste sjef i stilling tillagt grad oberst/kommandør eller høyere. Når obersten/kommandøren har mottatt og eventuelt behandlet krigsadvokatens merknader, skal refselsene sendes frem til generaladvokaten for kontroll. Generaladvokaten sender sin kontrolluttalelse sammen med refselsene til refsende sjefs nærmeste general, det vil si sjefen for vedkommende forsvarsgren eller sjef Forsvarsstaben for fellesavdelingen. Vedkommende general sender refselsene sammen med sin uttalelse tilbake til obersten/kommandøren. Når obersten/kommandøren har

mottatt og eventuelt behandlet generalens merknader, skal refselsene sendes til Forsvarets arkivtjeneste på Lillehammer for arkivering.

2 Utmåling av refselsler

2.1 Sentrale punkter

1. Sjefen kan alltid kontakte krigsadvokat for å få råd om utmåling i den enkelte disiplinærsak. Sjefen bør alltid kontakte krigsadvokat når det skal ilegges refselse for flere forhold.
2. Sjefen må alltid ringe krigsadvokat hvis han eller hun vil ilegge refselse på 15 dager frihetsinnskrenkning eller over dette.
3. Sjefen bør alltid ringe krigsadvokat hvis han eller hun er i tvil om saken er en disiplinærsak eller straffesak.
4. Hensikten med en refselse er å oppnå disiplin og effektivitet i avdelingen. Det er et ledelsesverktøy for sjefen. For at refselsen skal ha den ønskede effekt, må utmålingen fastsettes etter en vurdering av:
 - avviket mellom det mistenkte har gjort og det han/hun burde ha gjort
 - skjerpene eller formildende omstendigheter
 - hvordan mistenkte vil oppfatte refselsen
 - hvordan avdelingen vil oppfatte refselsen
5. Utmålingsveiledningen er skrevet først og fremst med tanke på mannskaper inne til førstegangstjeneste. Normalt vil det være aktuelt å reagere strengere overfor befal, offiserer og vervede.
6. Utmålingsveiledningen er skrevet først og fremst med tanke på fredstid. I krigstid bør det reageres strengere overfor ulovlig fravær, alkoholrelaterte overtredelser, ordreunntatelse, ordrenektelse og brudd på viktige militære tjenesteplikter enn i fredstid. I krigstid gjelder egne regler for bruk av arrest. Sjefen bør alltid kontakte krigsadvokat ved refselse på arrest i krigstid og må alltid kontakte krigsadvokat ved refselse på arrest i 30 eller flere dager.

2.2 Inndeling av refselsler

1) I denne veiledning er refselsene inndelt slik:

- klasse I: Simpel- og streng irttesettelse.

- klasse II: Bøter inntil 4 ganger tjenestetilleggets størrelse.
Frihetsinnskrenkning inntil 6 dager.

- klasse III: Bøter 4–8 ganger tjenestetilleggets størrelse.
Frihetsinnskrenkning 7–12 dager.

- klasse IV: Bøter 8–12 ganger tjenestetilleggets størrelse.
Frihetsinnskrenkning 13–18 dager.

- klasse V: Bøter 12–20 ganger tjenestetilleggets størrelse.
Frihetsinnskrenkning 19–30 dager.

- klasse VI: Bøter eller frihetsinnskrenkning i øvre sjikt.

2) Om rubrikken «Straffesak»

Klassen over VI kalles «straffesak». I den forrige versjonen av veiledningen ble den samme klassen kalt for «anmeldelse». Navnebyttet er bare ment som en presisering av skillet mellom disiplinærsaker og straffesaker.

Hvis sjefen står overfor en sakstype som har kryss i rubrikken for straffesak, innebærer det ikke nødvendigvis at saken er en straffesak. Det innebærer at saken *kan* være en straffesak, og at den bør behandles etter reglene for straffesaker.

I praksis betyr dette at sjefen bør kontakte krigsadvokat så tidlig som mulig når saken er av en art som har kryss i rubrikken for straffesak. Krigsadvokaten vil sørge for at saken behandles i riktig spor (som enten disiplinærsak eller straffesak) og av riktig etterforskningsmyndighet (militærpolitiet eller politiet).

3) Forkortelser

Milstrl. – den militære straffelov av 1902

Strl. – straffeloven av 2005

Vtrl. – vegtrafikkloven av 1965

2.3 Forslag til utmåling av refselsler

1. Overtredelse	Klasse						Straffesak
	I	II	III	IV	V	VI	
2. Ulovlig fravær (milstrl. § 34)							
a. Inntil 1 dag	x	x	x				
b. Inntil 2 dager		x	x	x			
c. 3–5 dager			x	x	x		
d. 5–7 dager					x	x	
e. 8–12 dager						x	
f. Over 12 dager							x
g. Gjentakelse 7–10 dager							x
<i>Fraværssaker som angår mannskaper i Heimevernet, bør alltid drøftes med krigsadvokat, så tidlig som mulig. Ved varig unndragelseshensikt (milstrl. § 35) er det ikke aktuelt med refselse, men straffesak.</i>							
3. Alkohol/rusmiddelforgåelser							
a. Beruselse i tjenesten, når tjeneste forestår eller i uniform på fritiden (milstrl. § 72)			x	x	x	x	
b. Nytelse av alkohol uten beruselse (forsvarsloven § 62, jf. vernepliktsforskriften § 86)	x	x	x				
c. Ulovlig besittelse (innførsel/oppbevaring) av alkohol (vernepliktsforskriften § 86)	x	x	x				
d. Føring av kjøretøy i påvirket tilstand (vtrl. § 22)							x
g. Bruk og besittelse av narkotika og/ eller dopingmidler (legemiddeloven § 31 andre ledd, jf. § 24 a)					x	x	x
4. Ordrenektelse (milstrl. § 46 andre ledd)				x	x	x	x
5. Ordreunntatelse (milstrl. § 46 første ledd)		x	x	x	x	x	
6. Respektstridig opptreden (milstrl. § 39)		x	x	x			
7. Respektstridig opptreden med truende holdning eller i nærvær av samlet tropp (milstrl. § 39)					x	x	x
8. Vold og trusler mot foresatt eller overordnet (milstrl. § 43)							x
9. Kroppskrenkelse							
a. mot foresatt/overordnet (milstrl. § 44)							x
b. mot undergitt/underordnet (milstrl. § 59)							x

c. mot andre (strl. §§ 271/272)							
10. Tyveri (strl. §§ 321/322/323)			x	x	x	x	x
11. Vaktforsømmelser (milstrl. § 71)		x	x	x	x	x	
Overtredelse	Klasse						Straffesak
	I	II	III	IV	V	VI	
12. Forsømmelse/unnløstelse av å utføre tjenesteplikter (milstrl. § 77)							
a. Viktige tjenesteplikter				x	x	x	x
b. Soving på fyringsvakt			x	x	x		
c. Almennelike tjenesteplikter (herunder uoppmerksomhet/slapphet m.m.)	x	x	x	x			
d. Forsøvelser	x	x	x				
13. Skadeverk (skade på gjenstander)							
a. Lite skadeverk (strl. § 353)	x	x	x	x			
b. Skadeverk (strl. § 351)			x	x	x	x	x
c. Grovt skadeverk (strl. § 352)					x	x	x
14. Falsk/løgnaktighet m.m.							
a. Falsk anklage i tjenesten (milstrl. § 41)						x	x
b. Falsk forklaring som vitne (milstrl. § 68)					x	x	x
c. Dokumentfalsk (permisjonsedler, kjøreorder mv.) (strl. § 361)					x	x	x
d. Avgivelse av uriktig tjenestlig meddelelse eller erklæring (milstrl. § 67)					x	x	x
e. Legge skjul på sannheten i tjenestlig protokoll m.m. (milstrl. § 68)					x	x	x
f. Oppnåelse av permisjon under uriktige foregivender (milstrl. § 67)				x	x	x	x
g. Oppnåelse av økonomiske ytelser under uriktige foregivender (strl. § 371 /milstrl. § 68)					x	x	x
15. Våpenforseelser (milstrl. § 77)							
a) Ukontrollert avfyring i sikker retning			x	x	x		
b) Ukontrollert avfyring i usikker retning				x	x	x	x
c) Andre brudd på sikkerhetsbestemmelser vedr. våpen, uten skadefølge			x	x	x	x	x
d) Uforsiktig behandling av våpen, med skadefølge (milstrl. § 75)						x	x

16. Seksuell handling / intim omgang							
a) Uten samtykke: <i>Kontakt krigsadvokaten. Se også egen veiledning om mistanke om voldtekt.</i>							x
b) Med samtykke (instruks, ev. militær skikk og orden)	x	x	x				

Overtredelse	Klasse						Straffesak
	I	II	III	IV	V	VI	
18. Ukvemsord, mobbing eller trakassering mht. kjønn, rase, opprinnelse, seksuell legning eller lignende (militær skikk og orden)				x	x	x	x
19. Trafikkovertridelser på militært område eller med militært kjøretøy							
a) Brudd på skiltregler, trafikkregler, manglende bruk av sikkerhetsbelte, mindre fartsoverskridelser, uaktsom kjøring uten nevneverdig materiell skade eller skadepotensial.		x	x	x	x		
b) Materiell skade eller skade på personer, grove fartsoverskridelser, grovt uaktsom kjøring, promillekjøring: <i>Kontakt krigsadvokat.</i>						x	x
20. IKT-overtredelser							
a) Ikke tillatt bruk av militært IKT-utstyr til private formål (milstrl. § 77).	x	x	x				
b) Nedlasting, lagring eller formidling av innhold i strid med brukerinstruks (brukerinstruksen, ev. milstrl. § 77).		x	x	x			
c) Nedlasting, oppbevaring eller distribusjon av ulovlig pornografi: <i>Kontakt krigsadvokat.</i>							x
21. Sikkerhetsbrudd							
a. Feilaktig behandling av gradert informasjon (sikkerhetsloven § 5-2 og § 5-3)	x	x	x				
b. Spredning av gradert informasjon (sikkerhetsloven § 5-4)			x	x	x	x	x
					x	x	x

c. Spredning av tjenestehemmeligheter (milstrl. § 69)							
---	--	--	--	--	--	--	--

3 Utfylling av refselsesordre

3.1 Innledning

Den enkelte avdelingssjef er ansvarlig for å utøve sin disiplinærmyndighet på en forsvarlig måte. Det sentrale hensyn bak krigs- og generaladvokatens kontroll av disiplinærmyndigheten er refsedes rettssikkerhet, og korrekt utfylling av refselsesordre er i den forbindelse avgjørende. Denne veiledningen er ment å klarlegge funksjonen til den enkelte rubrikk i refselsesordren og gi eksempler på hvordan den enkelte rubrikk kan eller skal fylles ut rent teknisk. Avslutningsvis vil veiledningen gi informasjon av mer generell karakter. Er man i tvil om hvordan en refselsesordre skal fylles ut, bør krigsadvokat kontaktes for råd.

3.2 Utfylling av refselsesordre – rubrikk for rubrikk

-nummer 1 / mars 2021
--

Side 1 av 1 sider

Refselsesordrene for den respektive avdeling nummereres stigende innen kalendermåneden. Denne refselsesordren ville således vært den 1. refselsen ilagt ved 2. gardekompani (se under) i mars måned. Det totale sideantall vil bare overstige 1 dersom man har behov for mer plass til å beskrive refselsens grunnlag eller lignende.

Etter lov av 20. mai 1988 om den militære disiplinærmyndighet § 1 gir sjefen for -avdeling HMKG, 2. gardekompani
--

Navnet på refsende sjefs avdeling/stasjon/fartøy eller tilsvarende. I eksempelet er det forutsatt at det er kompanisjefen som ilegger refselsen.

Grad Menig

Refsedes grad er avgjørende for utmålingen av refselsesmildelet. Forkortelser bør unngås. Hvis rubrikken ikke gir plass til å skrive gradsbetegnelsen fullt ut, kan man benytte seg av refselsesordrens rubrikk «Merknader», se nedenfor.

Navn/Namn NORDMANN, Ola	Fødselsdato 17. mai 2001
-----------------------------------	------------------------------------

Etternavn angis med store bokstaver.

Avdeling 2. gardekompani	Rullef. Avdeling FPVS
------------------------------------	---------------------------------

Det er den avdeling refsede tjenestegjør i på *refselsestidspunktet* som skal føres opp i denne rubrikken. Dette vil vanligvis være samme avdeling som sjefens, men hvis refselsen ilegges av høyere sjef (bataljon eller høyere), bør det fremgå hvilket kompani/tilsvarende den refsede tilhører.

Hovedregelen er at Forsvarets personell- og vernepliktsenter (FPVS) er rulleførende avdeling, da ordningen er sentralisert. Unntatt fra dette er Heimevernets styrker, hvor det aktuelle HV-distriktet er rulleførende avdeling.

Sivil adresse Soldatveien 2B, 0445 OSLO

Sivil bopel angis med nøyaktig adresse, herunder gatenummer, oppgang og poststed.

Som refs Bot kr 2 000 – totusen –, subsidiært 10 – ti – dager arrest
--

Her anføres det benyttede refselsesmiddel samt utmåling (styrke). Er bot ilagt, skal det også ilegges en subsidiær arrest (jf. disiplinærloven § 6 – dette gjelder selv om arrest ikke skal brukes som selvstendig refselsesmiddel). Boten skal settes til et rundt beløp innenfor de til enhver tid gjeldende maksimalsatser (jf. disiplinærreglement for Forsvaret pkt. 27). Tidsforløp benevnes med dager, ikke døgn. Tall skal gjentas med bokstaver. Fradrag for utholdt foreløpig arrest angis i timer (jf. disiplinærreglementet pkt. 32). Subsidiær arrest og frihetsinnskrenkning angis i hele dager. Lovlige refselsesmidler er (listen er uttømmende):

- simpel eller streng irettesettelse
- bot med subsidiær arrest
- frihetsinnskrenkning
- arrest (Forsvarssjefen har besluttet at arrest ikke skal anvendes som refselsesmiddel i fredstid, gjeldende fra 1. januar 2018 inntil videre)

Det skal ikke brukes andre kombinasjoner av refselser enn bot og subsidiær arrest.

Se for øvrig disiplinærloven §§ 5 og 6.

For overtredelse av/For brot på

Disiplinærloven § 1 første ledd, jf. militær straffelov § 46 andre ledd

Det skal angis hva som er hjemmelen for å refse, nemlig disiplinærloven § 1 første ledd, andre ledd eller tredje ledd bokstav a, b eller c. Videre skal det angis nøyaktig hvilken bestemmelse som er overtrådt, herunder punkt, paragraf, avsnitt mv. (jf. disiplinærreglementet pkt. 101). Hvis overtredelsen gjelder en lokal stående ordre eller lignende, må det gis en nærmere gjengivelse slik at tilfredsstillende kontroll kan foretas. Slik nærmere gjengivelse kan gjøres i refselsesordrens rubrikk «Merknader», i form av et kort sitat fra bestemmelsen som er brutt. Slike lokale bestemmelser skal alltid vedlegges refselsen når den sendes inn til krigs- og generaladvokaten for kontroll.

Grunnlag

Den 28. februar 2020 kl. 0830, i forbindelse med morgenoppstilling i Huseby leir, gjorde menig Nordmann sitt befal Lt. Mo oppmerksom på at han nektet å utføre sin pålagte vaktjeneste påfølgende kveld.

Her gis en beskrivelse av den handling eller unnlattelse det refses for (jf. disiplinærreglementet pkt. 102). Beskrivelsen skal være så nøyaktig som mulig av hva som har skjedd. En god sjekkliste i så henseende er *hvem, hva, hvor, når, hvordan og hvorfor*. Det er altså ikke nok å skrive at refsede nektet å adlyde ordre – man må beskrive ordren refsede nektet å adlyde. Rubrikken «Merknader» kan brukes hvis det er behov for å forklare noe nærmere eller hvis det er detaljer i saken som ikke egner seg for opplesning.

Feilen som forekommer oftest i denne rubrikken, er at grunnlagsbeskrivelsen er for kort.

Ved refsutmåling er det spesielt lagt vekt på

Intet.

Det skal opplyses om skjerpene eller formildende omstendigheter, det vil si omstendigheter som gjør forholdet mer alvorlig eller mindre alvorlig enn et normalt tilfelle. Forhold omtalt i rubrikkene «Grunnlag» eller «Merknader» gjentas ikke. Er det ikke noe spesielt å nevne, benyttes «Intet.» (jf. disiplinærreglementet pkt. 21).

Tidl. Refs

Ingen.

Dersom refsede ikke er refset tidligere, anføres «Ingen.»

Dersom refsede er refset tidligere, skal det opplyses om dato og det aktuelle forhold og hvilken reaksjon som ble ilagt, for de siste 10 år (i denne rekkefølgen). Eksempel på korrekt utfylling i så tilfelle vil være «15. nov. 2019, 1 dag ulovlig fravær, bot kr 1 000 subsidiært 5 dager arrest».

Hvis den tidligere refselsen tidsmessig har kommet etter den handlingen som det nå skal ilegges refselse for, må de to refselsene samordnes etter reglene for fellesrefselse, se disiplinærreglementet pkt. 38. Krigsadvokat bør rådspørres i slike tilfeller.

Sted/Stad og dato	Navn/Namn, grad, tjenestestilling	Underskrift
Oslo, 3. mars 2021	Peder Ås, kaptein, kompanisjef	<i>Peder Ås</i>

Sted og dato for utstedelse, signeres egenhendig av refsende sjef. Dersom NK eller andre fungerer som sjef skal dette anføres – betegnelsen «etter fullmakt» er ikke gyldig. Man kan heller ikke undertegne «på vegne av» sjefen.

Det er sjefens beslutning iht. datert signatur som er avgjørende for tidfestingen av refselsen og dermed for nummerering og rapporteringsmåned. Andre tidspunkt som gjerningstidspunkt, forkynning, klagebehandling og fullføring er sekundære.

Siden refselsesordren i eksemplet er underskrevet i mars, skal den altså henføres som refselse ilagt i mars, uavhengig av når forholdet er begått (i dette eksempelet, 28. februar) eller når refselsen ble fullført.

Generelt: Alle opplysninger til og med denne rubrikken skal forkynnes refsede.

Forkynt for den refsede/refsa	Klokkeslett	Ved (Anledning/høve, forkynningsmåte osv)
	1200	På kompanisjefens kontor, i nærvær av Lt. Mo og korporal Andersen.

Det skal angis klokkeslett og anledning eller måte refselsen ble forkynt, f.eks. ved opplesning eller ved rekommandert sending, samt hvem som var tilstede under forkynnelsen – «i nærvær av (...)» (jf. disiplinærreglementet. pkt. 104).

Refsede/Refsa		
<input checked="" type="checkbox"/> Vedtok straks	<input type="checkbox"/> Tok omtenkingstid	<input type="checkbox"/> Klaget/Klaga

Refsede skal spørres direkte om han eller hun vedtar refsen, tar betenkningstid eller klager på vedtaket (jf. disiplinærreglementet pkt. 113). Ett av de tre alternativene i rubrikken skal være avmerket. Ved forkynnelse under oppstilling kan dette spørsmålet stilles vedkommende etter at sluttet orden er brutt opp. Manglende svar på spørsmålet skal regnes som om vedkommende tar betenkningstid.

Merknader	
------------------	--

Her anføres f.eks. upassende ord, uttrykk, handlemåter o.l. som ikke er nevnt i rubrikken «Grunnlag» og som ikke egner seg for opplesning. Det skal opplyses dersom en krigsadvokat eller generaladvokaten har gitt muntlig råd eller skriftlig uttalelse i forkant av refselsesvedtaket. Dessuten kan det opplyses om forhold som:

- skadeerstatning ved hæverket
- grunn til avvik fra tidligere praksis ved avdeling
- antatt dimitteringsdato inkl. forsømt tjeneste
- årsak til sen ileggelse av refselsen
- om refsede står i ferd med å bli overført til annen avdeling
- om refsede er satt ned i grad om avhør er unnlatt (jf. disiplinærreglementet. pkt. 88)
- dato og klokkeslett for innlevert klage (jf. disiplinærreglementet. pkt. 115)
- hvem som antas å være rett klageinstans hvis refselsen er påklaget. Klageinstans er som hovedregel nærmeste foresatte sjef i stilling tillagt grad oberst/tilsvarende eller høyere (jf. disiplinærreglementet pkt. 122–125)

Hvis man ikke har merknader i saken, skal rubrikken stå åpen slik at den kan brukes senere – i så tilfelle skal det ikke fylles ut i feltene «Sted/Stad og dato» og «Underskrift».

Når det gjelder trekk i dimisjonsgodtgjørelsen, er det bare anledning til dette dersom refsede gir sitt samtykke. Hvis så er tilfellet, må det kommenteres i rubrikken – «Refsede har samtykket i at boten trekkes fra dimisjonsgodtgjørelsen».

Refsen blir å fullføre slik	Trekk fra tjenestetillegg over to måneder, april og mai, med like stor del på hver.
------------------------------------	---

Rubrikken fylles ut når eventuell klage er ferdigbehandlet og detaljer vedrørende soning eller inndrivelse er fastsatt. Dersom det aktuelle refselsesmiddel er:

- bot, skal det fremkomme av rubrikken når og fra hvilken utbetaling den trekkes (jf. disiplinærreglementet pkt. 165), slik at refsede vet hva han kan forvente. Ved høye bøter kan det være aktuelt å dele opp trekket over flere utbetalinger. Dette skal i så fall opplyses.
- frihetsinnskrenkning, skal man beskrive begrensninger (med mindre det er fastsatt i stående ordre) og kontrolltiltak som for eksempel meldeplikt til visse tidspunkter (jf. disiplinærreglementet pkt. 29 og 30).

Refselsen fullført	Trukket kr 1200 fra tjenestetillegg for april, trukket kr 1200 fra tjenestetillegg for mai.
---------------------------	---

Fullført refselse bekreftes her av f.eks. inspiserende befalingsmann ved frihetsinnskrenkning, daghavende ved arrest, regnskapsfører eller administrasjonsoffiser ved bot.

3.3 Andre forhold

3.3.1 Underskrift

Refsede selv skal ikke i noe tilfelle underskrive på refselsesordren. Alle rader med rubrikkene «Sted/Stad og dato», «Navn/Namn, grad, t.stilling» og «Underskrift» skal signeres av vedkommende som har utfylt den aktuelle informasjonen.

3.3.2 Kontrolleksemplar

Det er refselsesordrens kontrolleksemplar D som skal fremsendes krigsadvokat og deretter Generaladvokaten.

3.3.3 Når mistenkte har dimittert

Den som skal ilegge refselse må være foresatt for refsede i det øyeblikk refselsen ilegges (underskrives). Refselseser som skal ilegges etter at mannskap er dimittert må derfor ilegges av sjef FPVS. Ta kontakt med krigsadvokat i tvilstilfelle.

4 Militær inspeksjon

4.1 Hva er militær inspeksjon?

En militær inspeksjon er en kontroll som gjennomføres på et større område og/eller for et større antall personer med det formål å skape og opprettholde sikkerhet, orden og disiplin på militært område.

4.2 Hvem kan beslutte militær inspeksjon?

Militær inspeksjon av personell besluttes av den sjef som har kommandomyndighet over personellet. Inspeksjon av bygninger og rom besluttes av den sjef som disponerer lokalene. Inspeksjon ved passering inn og ut av leir/base/fartøy og tilsvarende besluttes av sjefen på stedet, eller befal/offiser som handler på vegne av sjefen.

4.3 Hvor kan militær inspeksjon gjennomføres?

Militær inspeksjon kan gjennomføres på militært område, slik militært område er definert i lov om politimyndighet i Forsvaret med tilhørende forskrift. Det er dermed anledning til å foreta militær inspeksjon av mannskapsbrakker som ligger utenfor leirgjerdet. Det er derimot ikke anledning til å foreta militær inspeksjon av militære boliger og lignende utenfor leirgjerdet.

4.4 Hva kan undersøkes?

Biler, rom, skap, militære og private bager og de gjenstander som befinner seg der, vesker, mapper, og annet der det kan tenkes å være gjenstander som av sikkerhetsmessige hensyn ikke skal være på militært område. Privateide mobiltelefoner og andre lignende lagringsmedier kan ikke inspiseres. Personer kan ikke inspiseres ut over bukse- og jakkelommer. Inspeksjon av personer bør gjennomføres av en person av samme kjønn.

4.5 Hvordan gjennomføres inspeksjonen?

Inspeksjonen skal gjennomføres så skånsomt som mulig. Beboer eller andre som har særlig tilknytning til lokaliteter som skal inspiseres, skal gis forhåndsvarsel dersom dette ikke strider mot formålet med inspeksjonen. Vedkommende bør normalt også få være til stede når hans eller hennes rom, skap eller gjenstander inspiseres. Vedkommende som ikke er til stede under inspeksjonen, skal underrettes så raskt som mulig om inspeksjonen. Inspeksjonen skal i ethvert tilfelle skje i nærvær av et vitne, for eksempel avdelingens tillitsvalgte.

4.6 Hva skal skje med funn av ulovlige eller uønskede gjenstander?

Ved funn av gjenstander som tyder på at det kan ha skjedd noe refs- eller straffbart, bør militærpolitiet kontaktes så raskt som mulig. Hvis det lar seg gjøre, bør den som leder inspeksjonen sørge for at gjenstanden får ligge urørt i fred der den ble funnet, og at besitteren (og andre) mister tilgang til tingen. Ved funn av gjenstander som er uønsket på militært

område, men som ikke utgjør noe refs- eller straffbart forhold, skal besitteren gis ordre om å fjerne gjenstanden fra militært område.

4.7 Grensen mot ransaking

Militær inspeksjon er ikke ransaking. Ransaking er et tvangsmiddel som normalt besluttes av domstolen eller påtalemyndigheten i medhold av straffeprosessloven når det foreligger konkret mistanke om at det er begått en straffbar handling og man ønsker å lete etter bevis. Ved tvil bør krigsadvokat kontaktes.

5 Ulovlig fravær

5.1 Hva er ulovlig fravær?

Hvis noen rettsstridig forlater eller blir borte fra et sted hvor vedkommende har militær plikt til å være, foreligger det ulovlig fravær, jf. militær straffelov § 34. Et klassisk eksempel er soldaten som ikke stiller til tjeneste mandagen etter helgepermisjon, men først tirsdag fordi vedkommende ville ha en langhelg hjemme uten å ha fått tillatelse til det. Et annet eksempel er HV-soldaten som ikke møter til pålagt tjeneste i Heimevernet.

Ulovlig fravær fra militærtjeneste kan utgjøre et brudd på militær straffelov § 34 eller § 35. Bestemmelsene har langt på vei samme gjerningsinnhold (ulovlig fravær fra militærtjeneste), men skiller seg på ett vesentlig punkt: Militær straffelov § 34 rammer den som har vært ulovlig fraværende i den hensikt *midlertidig* å unndra seg tjenesten, mens § 35 rammer den som er ulovlig fraværende i den hensikt *varig* å unndra seg tjeneste (militærnekting).

5.2 Hva er militærnekting?

At noen har til hensikt *varig* å unndra seg tjeneste (varig unndragelseshensikt), jf. milstrl. § 35, betyr at vedkommende ikke har tenkt å møte opp til tjeneste i det hele tatt, verken nå eller senere. Dette kalles ofte for «militærnekting» og er et langt mer alvorlig brudd på verneplikten. Det avgjørende for å vurdere om det ulovlige fraværet er militærnekting etter milstrl. § 35, er hva soldaten tenkte på handlingstidspunktet, altså da soldaten ikke møtte der vedkommende hadde militær plikt til å være.

5.3 Grensen mellom straffesak og disiplinærsak

Vurderingen av om fraværssaken bør håndteres i disiplinær- eller straffespetet, beror på fraværets lengde og alvor. Når det gjelder fraværets lengde, er utgangspunktet at det reageres disiplinært (refs) ved ulovlig fravær som ikke varer lenger enn noen dager. Ved sammenhengende ulovlig fravær fra tjenesten i mer enn sju dager, kan det som hovedregel reageres strafferettslig. Ved ulovlig fravær fra HV-tjeneste, som sjelden varer lenger enn sju dager, vil det derfor i utgangspunktet kun være aktuelt å reagere disiplinært. Først dersom det ulovlige fraværet er lengre enn sju dager, vil det være aktuelt med straffesak, noe som i praksis er mest aktuelt for menige som ikke møter opp til førstegangstjenesten.

Man vil imidlertid kunne reagere med straff også for ulovlig fravær fra HV-tjeneste dersom bevisene i saken, som forklaringer, e-poster, SMS'er eller gjentatte ulovlige fravær, gir en indikasjon på at soldaten heller ikke vil møte til *framtidig* trening i Heimevernet. Det kan da foreligge varig unndragelseshensikt (milstrl. § 35), og saken bør håndteres strafferettslig som brudd på militær straffelov § 35 selv om det ulovlige fraværet ikke er over sju dager. Minimumsstraffen ved brudd på milstrl. § 35 (militærnekting) er fengsel i 90 dager, og ved gjentakelse er straffen minst ett års fengsel.

5.4 Hva er viktig å huske på?

For at en fraværssak skal være så godt opplyst som mulig for senere behandling i disiplinær- eller straffesporet, bør all korrespondanse med den fraværende soldaten dokumenteres fortløpende. Det kan være innkallingsbrev og purring på svar fra Forsvaret, søknad om fritak eller utsettelse av tjeneste fra den fraværende, militærpolitiets forsøk på å komme i kontakt med den fraværende og øvrige telefonsamtaler, e-post, SMS eller annen korrespondanse mellom den fraværende og Forsvaret. Dokumentasjon er avgjørende for å kunne vurdere fraværets karakter, lengde og alvor.

6 Vådeskudd

6.1 Hva er vådeskudd?

«Vådeskudd» er ikke definert rettslig. Det som her omtales som vådeskudd er som oftest en *utilsiktet* avfyring med skytevåpen, men også *tilsiktet* avfyring som treffer feil kan omfattes. Med vådeskudd menes altså enhver avfyring med skytevåpen som på en eller annen måte er *ukontrollert*.

6.2 Når kan vådeskudd refsес disiplinært?

At det har vært avfyrt et vådeskudd er ikke i seg selv tilstrekkelig til å ilegge refselse. For å kunne ilegge refselse må en tjenesteplikt være overtrådt og det må være utvist skyld (se avsnitt 1.6). Vådeskudd som skyldes hendelige uhell, for eksempel ved feil på våpenet, er derfor i utgangspunktet ikke refsbare. Et vådeskudd som er avfyrt ved brudd på Forsvarets regler for håndtering av våpen (for eksempel brudd på våpenregler i UD 2-1), er refsbart dersom skytteren er å bebreide (har vært uaktsom). Aktsomhetsnormen ved omgang med skytevåpen er streng. Det betyr at det ikke skal så mye til før en skytter er å bebreide for et vådeskudd som skyldes brudd på våpenreglene. Hvis personen *burde* klart å etterleve våpenreglene vil handlingen i praksis kunne refsес. Refselse kan da ilegges med hjemmel i disiplinærloven § 1, jf. militær straffelov § 77, med videre henvisning til den/de aktuelle våpenregler.

6.3 Hva er viktig å huske på?

Alle refselsesvedtak skal sendes til legalitetskontroll. For å kunne kontrollere en refselse må både det rettslige grunnlaget og den faktiske handlingen beskrives så klart som mulig (se avsnitt 3.2). Når det gjelder vådeskudd bør følgende komme klart frem: om det er brukt skarp ammunisjon eller løsammunisjon, om skuddet er gått i sikker eller usikker retning (og hvilken retning dette er), hva som forårsaket vådeskuddet og hva som gjør at skytteren er å bebreide.

6.4 Når er vådeskudd straffbare?

Enkelte vådeskudd er så alvorlige at de er, eller kan være, straffbare. Vådeskudd som har personskade til følge, bør alltid etterforskes. Et vådeskudd med personskade til følge kan straffes etter militær straffelov § 75 dersom skaden er skjedd som følge av uforsiktig omgang med våpenet.

Et vådeskudd som er avfyrt med skarp ammunisjon i usikker retning kan være straffbart etter straffeloven § 188 dersom skuddet skyldtes uforsiktig omgang med våpenet og var egnet til å volde fare for andres liv eller helse. I praksis kan dette være tilfellet dersom det er avfyrt et skarpt skudd i usikker retning; for eksempel gjennom en vegg, teltduk, eller i et kjøretøy hvor det enten befant seg personer, eller bare skyldtes tilfeldigheter at det ikke oppholdt seg personer i, eller i nærheten av, skuddets retning. Slike vådeskudd bør etterforskes. Militærpolitiet og krigsadvokaten kan kontaktes for råd.

7 Mobbing og seksuell trakassering

7.1 Hva er mobbing og seksuell trakassering?

«Seksuell trakassering» er definert i likestillingsloven som «enhver form for uønsket seksuell oppmerksomhet som har som formål eller virkning å være krenkende, skremmende, fiendtlig, nedverdiggende, ydmykende eller plagsom». Denne definisjonen er langt videre enn hva som anses som straffbare seksuallovbrudd.

Straffelovens bestemmelser knytter seg til «seksuell omgang», «seksuell handling» og «seksuelt krenkende atferd». Hvis ikke annet er sagt, brukes samme forståelse i denne veiledningen som i straffeloven.

«Mobbing» forstås her som en samlebetegnelse på gjentatte eller systematiske handlinger, unnlatelser eller ytringer som innebærer trakassering eller annen utilbørlig opptreden.

7.2 Når kan mobbing og seksuell trakassering håndteres disiplinært?

7.2.1 Generelt om seksuallovbrudd

Straffeloven kapittel 26 inneholder bestemmelser om seksuallovbrudd. Mistanke om alvorlige seksuallovbrudd (for eksempel voldtekt og grov myndighetsmisbruk) skal *ikke* etterforskes disiplinært. Ved slik mistanke bør denne veiledningens kapittel 6 følges.

Overtredelser av blant annet straffeloven § 298 (seksuelt krenkende atferd) og § 297 (seksuell handling) kan avgjøres med refselse dersom det er klart at straffesak ikke vil bli reist. Krigsadvokat bør i begge tilfelle rådspørres.

7.2.2 Mobbing

Enhver skal avstå fra å utføre, medvirke eller oppfordre til mobbing i Forsvaret. Mobbing er her forstått som gjentatt eller systematisk trakassering, herunder unnlatelser eller ytringer rettet mot en annen person, som blant annet innebærer:

- a) Verbale eller fysiske krenkelser
- b) Skremmende eller plagsom atferd
- c) Fiendtlige kommentarer eller atferd
- d) Nedverdiggende eller ydmykende kommentarer eller atferd

For å kunne refses disiplinært, må handlingen eller unnlatsen utøves på en slik måte at gjerningspersonen forstod eller burde forstått at atferden kunne oppleves som mobbing. Dersom de ovennevnte kriterier er oppfylt og refselse anses egnet, kan vedkommende refses for overtredelse av bl.a. disiplinærloven § 1 annet ledd.

Det presiseres at ikke all uønsket og refsbar atferd omtales her. Ved tvil om handlingen(e) er å anse som straffbar voldsutøvelse, trusler e.l., bør krigsadvokat kontaktes.

7.2.3 *Seksuell trakassering*

Enhver skal avstå fra å utføre, medvirke eller oppfordre til seksuell trakassering i Forsvaret.

Seksuell trakassering omfatter uønsket seksuell oppmerksomhet, herunder blant annet:

- a) Seksualiserte kommentarer, fremsatt enten muntlig eller digitalt overfor mottakeren
- b) Blotting av kjønnsdeler
- c) Å ta bilder med seksualisert innhold uten samtykke
- d) Å dele bilder med seksualisert innhold uten samtykke

For å kunne refsес disiplinært, må handlingen eller unnlatselen utøves på en slik måte at gjerningspersonen forstod eller burde forstått at atferden kunne oppleves som uønsket seksuell oppmerksomhet. Ved tvil om handlingen(e) er å anse som straffbare seksuallovbrudd, deling av bilder e.l., bør krigsadvokat kontaktes.

7.3 Hvilken fremgangsmåte skal benyttes i saker som gjelder mobbing og seksuell trakassering?

Forbudet mot gjentatt strafforfølgning vil i flere tilfeller være til hinder for å reise straffesak for et forhold det allerede er ilagt refselse for. Det er derfor viktig at den fornærmede alltid gjøres oppmerksom på sin adgang til å anmelde saken til politiet før militær sjef velger å ilegge refselse.

Til forskjell fra de fleste andre disiplinærsaker, der lovovertrædelsen anses rettet mot Forsvaret, er også en annen person å anse som fornærmet i saker som gjelder mobbing og seksuell trakassering. Fornærmede vil etter omstendighetene ha rett til innsyn i den delen av saken som vedgår dem selv.

Ansaret og beføyelsene som følger med den militære disiplinærmyndigheten, bør forstås som et tillegg til det ansvar som følger av Forsvarets alminnelige plikter etter arbeidsmiljøloven til å ivareta et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

7.4 Grensen mellom straff og administrative reaksjoner

7.4.1 Sporvalg

Med «sporvalg» menes beslutning om en hendelses rettslige identitet og dermed på hvilken måte den skal forfølges. For saker som gjelder mobbing og seksuell trakassering, foretas sporvalg vanligvis i to henseende:

1. Varsling vs. etterforskning
2. Disiplinærsaker vs. straffesaker

7.4.2 Varsling

Varslingsretten fremgår av arbeidsmiljøloven § 2 A-1. Utøvelse av varslingsretten er nærmere beskrevet i Forsvarets eget regelverk om varsling. Ved mistanke om straffbart forhold bør

politiet eller militærpolitiet kontaktes. Varslingsretten er ikke underlagt begrensninger. Oppfølging av en sak i varslingssporet skjer formentlig først og fremst for å undersøke systemfeil og enkeltsaker som en har besluttet ikke å etterforske.

7.4.3 Straffeprosessuell etterforskning

Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. Det er militærpolitiet eller politiet som vurderer om det er plikt til å etterforske et forhold som straffbart. Etterforskning kan iverksettes etter pålegg fra påtalemyndigheten.

For å unngå at administrative undersøkelser sperrer for, forstyrrer eller ødelegger etterforskning av det samme forholdet, bør mistanke om seksuallovbrudd anmeldes til militærpolitiet eller politiet uten at det gjøres administrative undersøkelser i saken.

8 Mistanke om voldtekt og andre grove seksuallovbrudd

8.1 Mistanken

I juridisk forstand omfatter voldtekt mer enn det å tvinge seg til sex i form av samleie. Voldtekt kan nemlig omfatte suging og slikking av kjønnsorganer, å føre en gjenstand eller en eller flere fingre inn i en skjede eller endetarmsåpning (fingring) og masturbasjon. Både fingring og masturbasjon kan i henhold til rettspraksis anses som seksuell omgang selv om det skjer utenpå klærne. Ved voldtekt til seksuell omgang ved fingring er straffen i utgangspunktet fengsel i tre år og tre måneder (Rt. 2013 s. 848 avsnitt 19). Ved voldtekt til samleie er minstestrafen tre år (straffeloven § 292).

Er man i tvil om mistanken gjelder voldtekt i juridisk forstand, bør krigsadvokat kontaktes for råd.

8.2 Hvis fornærmede ønsker å anmelde saken til politiet

Avdelingssjefen bør gi fornærmede praktisk støtte til å anmelde saken til politiet. Praktisk støtte kan blant annet innebære å få fri fra tjenesten til å anmelde saken ved personlig oppmøte hos politiet, transporter til og fra politistasjonen og anledning til å medbringe en militær tillitsperson til møtet med politiet.

8.3 Hvis fornærmede ikke ønsker å anmelde saken til politiet

Den som mener seg utsatt for voldtekt, men kvier seg for å anmelde forholdet til politiet, bør rådføre seg med en bistandsadvokat. Det bør fornærmede gjøre også hvis hun eller han er fast innstilt på at saken ikke skal anmeldes til politiet. Før sjefen gjør fornærmede oppmerksom på dette, herunder at det er gratis (lov om fri rettshjelp § 11 nr. 6) og at bistandsadvokaten har taushetsplikt, bør sjefen ta kontakt med nærmeste tingrett og be om å få en oversikt over hvilke faste bistandsadvokater fornærmede kan kontakte i den forbindelse.

Sjefen bør gjøre bistandsadvokaten oppmerksom på at bistandsadvokaten kan kontakte sjefen ved spørsmål om militære forhold eller krigsadvokaten ved spørsmål om spesielle militære rettsforhold. Dette kan gjøres muntlig over telefon eller skrives på et ark som fornærmede tar med seg til møtet med bistandsadvokaten.

Hvis fornærmede etter eller uten å ha rådført seg med en bistandsadvokat, likevel ikke ønsker å anmelde til politiet, bør sjefen be militærpolitiet om å etterforske saken så langt lov om politimyndighet i forsvaret tillater, og samtidig informere krigsadvokat om saken.

8.4 Meld fra om mistanken tjenestevei

Enten saken etterforskes av politiet eller militærpolitiet, bør sjefen underrette sine foresatte om saken.

8.5 Andre seksuallovbrudd enn voldtekt

Ved mistanke om andre seksuallovbrudd enn voldtekt, bør punkt 7 over følges og krigsadvokat kontaktes for råd om videre behandling av saken. Ytterligere veiledning finnes i Generaladvokatens veiledning for behandlingen av seksualrelaterte militære disiplinærsaker.

9 Narkotika- og dopinglovbrudd

9.1 Hvilke narkotika- og dopinglovbrudd kan refses?

Mindre alvorlige narkotika- og dopinglovbrudd kan refses disiplinært. I praksis betyr dette bruk og besittelse (oppbevaring av små mengder) til eget bruk.

Refselse bør, her som ellers, bare benyttes der det anses som et hensiktsmessig virkemiddel for å fremme orden og disiplin i Forsvaret.

9.2 Hvilken fremgangsmåte skal følges i disiplinærsaker som gjelder narkotika mv.?

De vanlige reglene for saksbehandling av disiplinærsaker gjelder også i saker som gjelder narkotika og doping. I tillegg er det særlige regler for rusmiddeltesting for å avdekke brudd på pliktavholdsbestemmelsen i forsvarsloven. Fremgangsmåten ved rusmiddeltesting er forklart i kapittel 10 i denne veilederen. Ut over dette er det ikke adgang til å benytte inngrep ved tvang (tvangsmidler) for å opplyse en disiplinærsak. Militær inspeksjon er ikke et tvangsmiddel, men må brukes i tråd med sitt formål. Inspeksjonsretten er omtalt i punkt 4 i denne veilederen.

Ved mistanke om bruk eller besittelse av narkotika eller doping er det viktig å være klar over de ulike «spor» saken kan forfølges i. En sak kan følge ett eller flere spor, men det er strenge regler for *hvordan* informasjon kan innhentes i hvert spor, *hvem* som kan beslutte å innhente informasjon, *når* informasjon kan innhentes, *hvilken* informasjon som kan innhentes og *hva* den kan brukes til. Informasjon innhentet med ett særskilt formål kan vanligvis kun brukes til dette formålet.

Ved forfølgning av et narkotika- eller dopinglovbrudd i straffesakssporet kan straffeprosesslovens tvangsmidler anvendes. Det betyr at det kan tas beslag i ting som antas å ha betydning som bevis i en straffesak, og det kan foretas ransaking og/eller kroppslig undersøkelse på nærmere bestemte vilkår etter beslutning fra kompetent myndighet. Det er politiet som har alminnelig myndighet til å etterforske narkotika- og dopinglovbrudd.

Som ledd i vurderingen av hvem som er skikket til tjeneste i Forsvaret, kan det foretas undersøkelser blant annet med det formål å avdekke bruk av rusmidler. Slike undersøkelser foretas ikke med formål å sanksjonere. Dersom det avdekkes bruk av rusmidler ved undersøkelser foretatt for å vurdere skikkethet, kan ikke resultatet av undersøkelsene automatisk benyttes som grunnlag for verken straffeforfølgning eller disiplinærforfølgning.

Det er viktig å huske på at selv om en sak følger et disiplinærspor eller straffespor, opphører den ikke å være en personalsak i Forsvaret.

9.3 Kontakt krigsadvokat eller politiet

Hvilken mengde narkotika eller doping som utgjør «besittelse til eget bruk», avhenger av hvilket stoff det er snakk om. Krigsadvokat bør derfor alltid kontaktes for råd før det ilegges refselse i saker som gjelder befatning med narkotika eller doping.

For øvrig bør krigsadvokat kontaktes ved tvil om en sak skal forfølges som en straffesak eller som en disiplinærsak. Funn av narkotika eller doping på militært område bør meldes til militærpolitiet eller til politiet. Funn av større kvanta bør alltid anmeldes til politiet. For øvrig skal veileder for rusforebyggende arbeid og prosedyre ved oppdaget ruspåvirkning, følges.

10 Rusmiddeltesting

10.1 Hva er rusmiddeltesting?

Rusmiddeltesting er i denne sammenheng en test for å kontrollere hvorvidt en person har overholdt avholdsplikten slik denne følger av forsvarsloven med tilhørende forskrifter. Rusmiddeltesting innebærer et inngrep mot den enkelte som krever klar hjemmel i lov. Hjemmel for rusmiddeltesting for å avdekke brudd på avholdsplikten følger av forsvarsloven § 62.

Forsvarsloven hjemler også rusmiddeltesting med formål å avklare personers skikkethet til tjeneste, jf. forsvarsloven § 10. Helseopplysninger ervervet i forbindelse med testing som ledd i skikkethetsvurdering, bør ikke benyttes som grunnlag for refselse. Hvilke undersøkelser som er nødvendige å foreta og når disse kan foretas, omtales ikke i denne veiledningen.

Annen rusmiddeltesting, blant annet kroppslig undersøkelse som foretas med hjemmel i straffeprosessloven § 157 med det formål å avdekke straffbare handlinger, besluttes som hovedregel av retten og omtales ikke særskilt i denne veiledningen.

10.2 Hvilke rusmidler er forbudt?

For personell som er underlagt avholdsplikt foreligger et generelt forbud mot å nyte alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler under tjenesten, med mindre det er gjort unntak eller foreligger medisinsk grunnlag godkjent av lege. Det er også forbudt å møte til tjeneste påvirket av slike rusmidler.

10.3 Begrunnelsen for avholdsplikten og testregimet i forsvarsloven § 62

Bakgrunnen for forsvarsloven § 62, som hjemler rusmiddeltesting i Forsvaret, er for det første å hindre ulykker. I Forsvaret håndterer personellet våpen, ammunisjon, eksplosiver og annet materiell som ved bruk i ruspåvirket tilstand kan forårsake skader på mennesker og materiell.

For det annet er forbudet begrunnet i at personellet i sin tjeneste vil få tilgang til informasjon av betydning for Norges eller alliertes sikkerhet eller Norges forhold til fremmede makter. Bruk av rusmidler fører til svekket kontroll og vurderingsevne og representerer derfor en fare for sikkerheten.

For det tredje begrunnes forbudet mot bruk av rusmidler i tjenesten med at misbruk virker nedbrytende på disiplin og moral og dermed evnen til å gjennomføre Forsvarets oppgaver.

10.4 Hvem kan rusmiddeltestes?

Tjenestepliktige med avholdsplikt kan rusmiddeltestes. Tjenestepliktige omfatter alle som har verneplikt, militært ansatte og andre som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret.

Også sivilt ansatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater kan ha avholdsplikt på nærmere bestemte vilkår. Sivilt ansatte kan imidlertid ikke rusmiddeltestes av personell med militær politimyndighet og kan ikke ilegges refselse. Rusmiddeltesting av sivilt ansatte omtales derfor ikke nærmere i veiledningen.

10.5 Når kan rusmiddeltesting foretas?

Rusmiddeltesting kan foretas ved oppmøte til tjeneste eller når vedkommende personell er i tjeneste.

Rusmiddeltesting kan foretas ikke bare ved mistanke om brudd på avholdsplikten, men også som stikkprøve eller rutinemessig kontroll av en eller flere personer uten at det foreligger noen mistanke.

Tjenestepliktige som er i tjeneste uten å være tilsatt, skal ikke nyte alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel i fritiden på militært område eller i umiddelbar nærhet til militært område. Plikten til avhold gjelder også under permisjon utenfor militært område dersom det er særskilt bestemt.

Dersom det er bestemt særskilt at avholdsplikten skal gjelde ved permisjon eller fritid utenfor militært område, kan det også rusmiddeltestes for å kontrollere om denne plikten er overholdt.

10.6 Hvem kan beslutte og/eller foreta rusmiddeltesting?

Rusmiddeltesting kan foretas av personell med militær politimyndighet (militærpoliti, offiserer, befal og militære vakter) som innehar den nødvendige godkjenning for bruk av aktuell testmetode. Lov om politimyndighet i forsvaret §§ 1 og 2 regulerer når, hvor og overfor hvem den militære politimyndighet gjelder.

For å sikre en korrekt gjennomføring og behandling av prøveresultat, bør rusmiddeltesting som en hovedregel utføres av militærpoliti eller annet utpekt personell.

Rusmiddeltesting bør som hovedregel besluttes av sjef med disiplinærmyndighet, daghavende offiser, militærpolitileder eller tilsvarende.

10.7 Hvordan skal rusmiddeltesting foretas?

Rusmiddeltesting foretas ved bruk av godkjente metoder og materiell. Normalt foretas først en foreløpig test i form av alkometer, hurtigtest for narkotika e.l. Oversikt over hvilke metoder og materiell som er godkjent, fås hos militærpolitiet. Det gjøres oppmerksom på at det ikke er hjemmel til å fremstille personer for ytterligere prøvetaking før det foreligger grunn til tro at avholdsplikten er overtrådt.

Dersom testresultatet eller andre forhold gir grunn til å tro at vedkommende har overtrådt avholdsplikten, kan personell med militær politimyndighet foreta særskilt undersøkelse av om det forekommer tegn og symptomer på ruspåvirkning eller fremstille vedkommende for utåndingsprøve, blodprøve, spyttprøve og klinisk legeundersøkelse for å søke å fastslå påvirkningen. Slik fremstilling skal i alminnelighet finne sted når vedkommende nekter å medvirke til alkotest eller foreløpig test av om vedkommende er påvirket av annet berusende eller bedøvende middel.

Utåndingsprøve tas av personell med militær politimyndighet eller politiet. Blodprøve og spyttprøve kan bare tas av lege, sykepleier, helsesekretær eller bioingeniør. Klinisk legeundersøkelse foretas når det er mistanke om påvirkning av andre midler enn alkohol eller andre særlige grunner taler for det.

10.8 Videre behandling ved positive testresultat

Ved positivt utslag på rusmiddeltest bør militærpoliti kontaktes.